

MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI
RIVOJLANTIRISH NING O'QUV-USLUBIY TA'MINOTI VA PEDAGOGIK SHART-
SHAROITLARI

Abdurashidova E'zoza Rauf qizi

Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ning o'quv-uslubiy ta'minoti va pedagogik shart-sharoitlari haqida so'z yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *fan va texnika, ta'lim, tarbiya, o'quv dasturi, davlat ta'lim standarti, bilim, ko'nikma, malaka, kompetensiya, kasbiy sifat, mantiqiy fikrlash, metod, texnologiya va b.q.*

Аннотация: *В статье говорится об учебно-методическом обеспечении и педагогических условиях развития критического мышления у детей до трех школ.*

Ключевые слова: *наука, образование, воспитание, учебная программа, государственный образовательный стандарт, знания, умения, навыки, компетентность, профессиональное качество, логическое мышление, метод, технология и др.*

Abstract: *The article talks about educational and methodological support and pedagogical conditions for the development of critical thinking in children of up to three schools.*

Keywords: *science, education, upbringing, curriculum, state educational standard, knowledge, skills, qualifications, competence, professional quality, logical thinking, method, technology, etc.*

KIRISH

Maktabgacha katta yoshdagi tarbiyalanuvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish bo'yicha o'quv-uslubiy ta'minoti quyidagi xususiyatlarga ega:

- majmua arifmetika darslari doirasida amalga oshiriladi;
- majmua katta maktabgacha yoshdagi bolalarni qamrab oladi;
- majmua ikki funktsiyali, ya'ni arifmetik bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga ham, tarbiyalanuvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish ga ham yo'naltirilgan.

Biz o'quv-uslubiy majmuani kelajakdagi ta'lim jarayonining tizimli tavsifini ta'minlaydigan barcha o'quv-uslubiy hujjatlar yig'indisi deb hisoblaymiz. O'quv-uslubiy majmua kelajakdagi o'quv jarayoni uchun loyiha bo'lib, bu loyiha qanchalik yaxshi yakunlansa, amaliyotga tatbiq etilganda maqsadlarga muvaffaqiyatli erishish ehtimoli shunchalik yuqori bo'ladi. Biz ishlab chiqqan bifunktsional o'quv-uslubiy majmua quyidagilarni o'z ichiga oladi: ish dasturi, tarqatma materiallar to'plami,

bifunksional o'quv materiallarini ishlab chiqish, tarbiyalanuvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishning metodlari tavsifi va ularni amaliy qo'llash ko'rgazmasi.

O'quv materialining asosiy vazifalari deb quyidagilarga qaraymiz: o'quv motivatsiyasini rivojlantirish; o'z-o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini takomillashtirish; o'z faoliyatini rejalashtirish, muayyan muammoni hal qilishning yangi usullarini topish; fikrlashning moslashuvchanligini shakllantirish; ko'pchilikni qoniqtiradigan yechimlarni topish qobiliyati.

Biz kognitiv harakatlar sifatida quyidagilarni aniqladik: tahlil/sintez; induksiya/deduktsiya; taqqoslash; tasniflash; umumlashtirish/spetsifikatsiya qilish; refleksiya. Biz quyidagi shakllanish darajalarini taklif qilamiz: faoliyatning umumiy me'yoriy usulini o'zgartirish, ya'ni ta'limning noan'anaviy shakllaridan foydalanish; savollar berish va muammolarni aniqlashtirish, gipotezalarni shakllantirish, sinovdan o'tkazish, mazmunning kamchiliklari va afzalliklariga ishonchli dalillar.

Tuzilgan o'quv-uslubiy materiallarni o'quv jarayoniga muvaffaqiyatli tadbiiq etish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish zarur: tarbiyalanuvchilar jamoasida qulay psixologik muhit (hamkorlik, o'zaro tushunish va o'zaro hurmat muhiti) yaratish; axborot texnologiyalarini qo'llab-quvvatlash (o'quv jarayonida kompyuter texnologiyalari elementlaridan foydalanish); mavzu-axborotni boyitish mavjudligi (o'rganilayotgan muayyan mavzu bo'yicha qo'shimcha o'quv material, diagrammalar, jadvallar, grafiklar, ish kartalari va boshqalarning mavjudligi).

Yuqoridagilarni umumlashtirib, quyidagilarni xulosa qilishimiz mumkin: ishlab chiqilgan bifunksional o'quv majmuasi o'quv jarayonini real hayotga yaqinlashtirishga, shuningdek, muhim shaxsiy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi: o'z faoliyatingizni rejalashtira olish, aniq narsalarni ko'rib chiqish va undan chetga chiqmaslik, vazifa hal etilgunga qadar, o'z nuqtai nazaringiz uchun javobgar bo'ling va xatolaringizni to'g'rilay bilish, boshqalarni tinglang va turli fikrlarga bag'rikeng bo'lish, ko'pchilikni qoniqtiradigan echimlarni topa bilish.

O'quv-uslubiy majmuani ishlab chiqishda biz quyidagi tamoyillarga amal qildik.

- mavjudlik tamoyili: tarbiyalanuvchilarning yosh rivojlanishini hisobga olgan holda faoliyatini tashkil etish, tarbiyalanuvchining individual rivojlanish darajasini hisobga olgan holda didaktik jarayonni amalga oshirish;

- ravshanlik tamoyili: mavzuga singdirilganda yuzaga keladigan fikrlash jarayonlarini tasavvur qilish imkonini beradigan har xil turdagi klasterlarni (diagrammalar, jadvallar, modellar va boshqalar) yaratish;

- tizimlilik tamoyili: muayyan mehnat qoidalarini o'zlashtirishga va arifmetik bilimlarni o'zlashtirishga yordam beradigan maqsadli "ko'p" ta'lim faoliyatini tashkil etish;

- faollik tamoyili: ta'limning noan'anaviy shakllari yordamida tarbiyalanuvchilarning bilim va ijodiy faoliyatini rivojlantirish;

- o'zgaruvchanlik tamoyili: muayyan muammoning yechimini tanlash qobiliyati aqliy faoliyatni kuchaytiradi, mustaqil faoliyat uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi;

- shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: shaxsiyat, umumiy va maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish. Tarbiyachi-pedagog va tarbiyalanuvchi teng huquqli ta'lim sub'ektlari hisoblanadi.

Mazkur o'quv-uslubiy majmua amalga oshirilayotgan o'quv mashg'ulotlarining didaktik maqsadi quyidagicha shakllantiriladi: arifmetika darslarida tarbiyalanuvchilarda arifmetik bilim, ko'nikma va malakalarni bir vaqtda shakllantirish bilan bir vaqtda tanqidiy fikrlashni shakllantirish. Tarbiyalanuvchilarning tanqidiy fikrlashini shakllantirish bo'yicha o'quv-uslubiy majmua arifmetika bo'yicha o'quv materiallarini o'z ichiga oladi. Ushbu o'quv-uslubiy majmuaning ahamiyati uni sinovdan o'tkazish va tizimlashtirishdadir.

O'yin metodidan keng foydalanish bir qator afzalliklarga ega. O'yin bolalar hayotida muhim o'rin tutadi. Bu tabiiy holat bo'lib bola tanasining ehtiyoji, bolalarning birgalikdagi faoliyatida aloqa vositasidir. O'yin barcha aqliy jarayonlar eng faol davom etadigan ijobiy hissiy fonni yaratadi. Bu bolaning individual xususiyatlarini ochib beradi, uning bilim va g'oyalar darajasini aniqlash imkonini beradi.

O'yin faoliyati jozibador, chunki bu jarayonda u bolalarning qiziqishlari, istaklari, so'rovlari, ijodiy intilishlarini qondirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi. Bundan tashqari, ularga g'ayrioddiy, ba'zan sirli muhit yoqadi, bu o'yinga o'ziga xos joziba bag'ishlaydi. Quvonch, shuningdek, o'yin jamoaviy harakat va jamoaviy muloqot qilish imkoniyatini ochib beradi.

T.I.Kuzmina va G.V.Tomskiyning ishlarida maktabgacha ta'lim-tarbiya ishlarini takomillashtirishga xizmat qiluvchi o'yin vositalari tarbiyalanuvchilar jamoasini shakllantirishga, tarbiyalanuvchilar o'rtasidagi munosabatlarga ta'sir etishi ta'kidlangan. Kollektiv o'yinda ishtirok etish turli yoshdagi bolalarni bir-biriga yaqinlashtiradi, o'g'il bolalar va qizlar o'rtasidagi o'rtoqlik munosabatlarini mustahkamlaydi, ba'zan muvaffaqiyatga erishgan bolalar va orqada qolganlar o'rtasida yuzaga keladigan qarama-qarshiliklarni yumshatiladi. O'yin barcha bolalar o'rtasida o'zaro hurmat va yordam asosida do'stona aloqalarni mustahkamlashga yordam beradi. Didaktik o'yinlar tarbiyachi va tarbiyalanuvchi munosabatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [257].

Maktabgacha ta'limda bolaning har tomonlama kamol topishining manbalari ikki turdagi faoliyatdir. Birinchidan, har qanday bola insoniyatning o'tmish tajribasini o'zlashtirganidek, zamonaviy madaniyat bilan tanishish tufayli rivojlanadi. Bu jarayon bolani jamiyat hayoti uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan o'zlashtirishga qaratilgan ta'lim faoliyatiga asoslanadi. Ikkinchidan, rivojlanish jarayonida har qanday bola ijodiy faoliyat tufayli o'z qobiliyatlarini mustaqil ravishda amalga oshiradi. Ta'limdan farqli o'laroq, ijod allaqachon ma'lum bilimlarni o'zlashtirishga qaratilgan emas. Didaktik o'yinlar bolada mustaqillikning namoyon bo'lishiga, o'z-o'zini anglashiga, yangisini yaratishga qaratilgan o'z g'oyalarini amalga oshirishga yordam beradi.

Demak, o'quv faoliyatida ta'lim va tarbiyaviy vazifalar qandaydir ko'nikmalarni egallash, u yoki bu qoidani o'zlashtirish maqsadida hal qilinadi. Ijodiy faoliyatda

bolaning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish uchun izlanish va ijodiy vazifalar hal qilinadi. Shuning uchun, agar o'quv faoliyati jarayonida umumiy o'rganish qobiliyati shakllansa, u holda o'yinlarning ijodiy faoliyati doirasida yangi yechimlarni izlash va topishning umumiy qobiliyati, istalgan natijaga erishishning noodatiy usullari, yangi yondashuvlar taklif qilingan vaziyatni hisobga olgan holda shakllantiriladi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi, PF-4947-sonli Farmoni. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda).

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 27 iyuldagi "Oliy ma'lumotli mutaxassislar tayyorlash sifatini oshirishda iqtisodiyot sohalari va tarmoqlarining ishtirokini yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3151-son Qarori. (O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda).

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 09.10.2019 y., 06/19/5847/3887-son).

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6108-son Farmoni. (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 07.11.2020 y., 06/20/6108/1483-son).

8. Мавлянов А., ва б.қлар. Ўқув машғулотларини ташкил этишда таълим технологиялари. Ўқув қўлланма. Тафаккур бўстони нашриёти. Тошкент, 2013. 142 б.

9. Мавлянов А., ва б.қлар. Педагогик технология тамойиллари асосида машғулот машғулотларини олиб бориш технологияси. Ўқув-услубий қўлланма. - Тошкент: Ворис, 2010. - 117 б.